

első személyben beszél: közösségként gondol magára és olvasóira, egy közülük. Ez a közvetlenség segít átlépni a tabukat. Érvényteleníti az olyan iskolás berögződéseket, minthogy *háttal* nem kezdünk mondatot [az *Útikalauz* példamutatóan kezd], máshol lehántja a súlyos sztereotípiákat a terhelt szavakról, lépésenként bontja le a vers üzenetére vonatkozó elvárásainkat, hogy végül tisztán csak ringasson a vers dallama, zenéje [Babits Mihály: *Cigánydal*].

A könyvterv és az illusztrációk Gráf Dóra munkái. Gráf Dóra ugyanazt a követhető, szellős elvet alkalmazza, mint a jegyzetek. A könyv paratextusai nem toladók, mégis észrevehető – mint a túraútvonalak jelzései a tájba, úgy simulnak bele a kötetegészbbe. A versekhez kapcsolódó kulcsszavak megjelenítése a lapok tetején, az íróniával és humorral a komor témákat is oldó képek, a kevesebb több elvét követő tiszta vonalrajz és színkezelés nemcsak kísérik a szöveget, hanem szervesen eggyé válnak vele. Az értő és az értelmezést segítő illusztrációk közül személyes kedvencem az, amelyik a jambushoz készült [144.]: a ti–tá ritmust két, egymás kezét fogó emoji jeleníti meg, az első nyelvet ölt [U], a második elhúzza a száját [–]. Átgondolt a képválasztás is: a versekhez, értelmezésekhez keresett fotók, festmények mögött érződik a figyelmes, tudatos válogatás. Az indiános *Gyermekkor* mellett az önfeledten, teli szájjal nevető Radnóti fotója, Kányádi Sándor súlyos verse, a *Vannak vidékek* melletti Mednyánszky-kép [A *sírnál*, 1878] teljes értékű jegyzetként is működnek, szavak nélkül, a képi hatással értelmezik tovább a verseket. Külön izgalmas és inspiráló, hogy a kommentárok nem foglalkoznak a képekkel, nem kötik össze őket a versekkel – ezt a befogadóra bízzák.

Az *Útikalauz* zárata a *Berekesztés* címet kapta. A versek világát lehetetlen teljesen bejárni. A *Berekesztés* képe szerint ahogy a gótikus katedrális nagyszerűsége az idegenvezető szavaival nem ragadható meg teljességgel, ugyanúgy a válogatás verseinek szépségeire is csak rámutatni tud a kalauz, azokat észrevenni, átélni az olvasójuknak kell. A beavatás csak a kezdet – Fenyő D. könyve valóban bátorít, elindít, hogy újabb és újabb versvilágokat fedezzünk fel. [Tilos Az Á]

VARGA BETTI

Gyerekkönyvkalauz

ZÓLYA ANDREA CSILLA: *GYERMEKIRODALMI DZSÍPIESZ*

A [kortárs] gyerekirodalomban való eligazodás már hagyományosnak számító nyilvános fórumainak a gyerekkönyvtárak (és könyvtárosok mint akár egyszemélyes intézmények), a kiadói marketing, a különféle internetes oldalak, blogok vagy a gyerekkönyves díjak számítanak. A tudományos hangoltságú diskurzus is fellendülőben van, a tanárképző és egyéb egyetemi műhelyek mellett folyóiratok, elhivatott folyóirat-szerkesztők, kritikusok vagy például a Hubby és IGYIC tevékenysége nyomán. Az *ÉS*-ben is időről időre helyet kapnak gyerekirodalommal foglalkozó kritikák, ahogyan más, nem kifejezetten irodalmi profilú lapokban is a fókuszba kerül olykor ez a terület. Azonban a rendszeres, a nagyközönségnek szóló, de mégis tudományos alapozású és igényességű gyerekirodalom-kritika vagy akár ismeretterjesztő

jellegű cikkek, tanulmányok közlése nem jellemző. Vélhetően ennek megléte sem védte volna ki az utóbbi évek gyerekirodalom-értés körüli botrányait, azonban a párbeszéd lehetőségét, az olvasók [főként a felnőtt olvasók] számára történő tájékozódást segítette volna. [A NAT-ot és az [iskolai] kánont érintő polémiák mellett a többi elhíresült esetet itt most felesleges tartom részletezni. Ritkán beszélünk azonban a gyerekolvasó irodalombefogadásáról. Érdemes elgondolkodni a gyerekeknek szóló, az iskolai tankönyvön túli rendszeres irodalomkritika kérdéséről is. És bár nem elegáns hazabeszélni, de példaként lehet említeni a vajdasági, 1947 óta megjelenő *Jó Pajtást* – kezdetben *Pionírújság* – című hetilapot, amelynek van efféle missziója is, ugyanis irodalmi rovata nem csupán szövegrészleteket vagy ajánlókat közöl, hanem olykor kritikus vagy értelmező attitűddel is rendelkezik. Mindez azért is fontos lehet, ugyanis Zólya Andrea Csilla is érzékeli a „párbeszéd” szükségességét a felnőtt- és gyerekolvasó, valamint szöveg hármasa között.]

Többnyire ez utóbbi területet fedik le az interneten elérhető tematikus blogok, illetve bizonyos tekintetben az IGYIC is. Lovász Andrea kritikusai tevékenysége kiemelhető ebben a kontextusban, hiszen ő is ezen a kettős [neheezített] pályán mozgott/mozog. Szövegei egyszerre voltak saját tudományos belátásainak hordozói, miközben szélesebb közönséget is képesek voltak megszólítani, olykor pont a hordozó médium miatt is [pl. az *ÉS*-beli *Ex Librisek*]. Lovász említése azért sem indokolatlan, ugyanis Zólya Andrea Csilla kötete is hasonló modellt követ, mint a *Felnőtt gyerekirodalom* című tanulmány- és kritikagyűjtemény. Jóllehet Zólya kötetének címválasztása inkább a szintén Lovász Andrea szerkesztette, már 3. részénél járó *Navigátor* című gyerekirodalmi lexikonhoz [amely böngésző és olvasókönyv is egyben] kapcsolja, ugyanis Zólya arról írt recenziója kapta eredetileg a *Gyerekirodalmi dzsipiesz* címet, majd lett a saját kritika- és recenziógyűjteményének is [kissé módosított] címe. [Érdekes, hogy bár a kötet címében a gyermekirodalom kifejezés szerepel, a szerző a bevezetőben is kizárólag gyerekkönyvek/gyerekirodalom variánsokat használja. A szóhasználat mikéntje jelzésértékű, az utóbbi évek gondolkodásának elmozdulását jelzi sokak szemében. Ezekből kiindulva a kötet címadása inkább tudható be kiadói szándéknak, mintsem a szerző állásfoglalásának.] A hasonlóságokon túl mindkét kötet esetében megfogalmazhatók azok a kérdések, amelyek elsősorban a formátumot érintik, és amelyekről a későbbiekben lesz szó. Fontos aláhúzni, hogy mindezeket a fenntartásokat nem lehet a jelen könyv nyakába varrni, azonban apropót biztosít, hogy elgondoljunk az ilyen kiadványok jellegzetes buktatóin, koncepcionális problémáin.

A *Gyermekirodalmi dzsipiesz* nem hardcore tudományos munka, hanem a szerző különböző helyeken közölt recenzióinak, kritikáinak és rövidebb tanulmányainak gyűjteménye [jóllehet ennek jelzése elmarad]. Mindezek tükrében némileg igazságtalan lenne számonkérni rajta, hogy szövegei teljesen érintetlenül hagyják az elemzésül választott művek recepcióját, hiszen eredeti formájuk, rendeltetésük [legalábbis a kötet többségét alkotó recenziók, kritikák esetében], vagyis, hogy meglehetősen aktualitással és gyorsasággal szólalnak meg az adott könyvről, ráadásul gyakorta internetes terekben. Az azonban már más kérdés, hogy ha egy önmagát az előszóban is és a kiadói szándék szerint is monográfiaként elgondoló gyűjteményes mű, amely célzottan a szülőket, a pedagógusokat, a könyvtárosokat és a kortárs magyar gyerekirodalom iránt érdeklődőket kívánja megszólítani, és „részben azt az úrt kívánja kitölteni, amely a rendszeres, elemző

gyerekkönyvkritika még meglévő hiányosságaiból fakad a mai gyerekkönyv-kultúrában” (8.), miért elégszik meg mégis a szövegek változatlan utánközlésével. Átmeneti jellege okán természetesen nem érdemes akadémiai szintű teoretikus fogalomhasználatot és értelmezői apparátust követelni, mindössze az irodalom és az irodalmi gondolkodás változásának, az új értelmezési kísérletek, megjelenő interpretációk tükrében lehet elvárás valamiféle kitekintés az elemzett művek befogadástörténetére. Arról is szívesen olvasnánk (bár ez most tényleg szűkebb réteget érdeklő kérdéskör), hogy Zólya Andrea Csilla miben látja a gyerekkönyvkritika jelenlegi hiányosságait. Utóbbiak kifejtésének hiányában magukhoz a kritikákhoz, ajánlókhoz fordulhat az olvasó. A kötet létmódjához kapcsolódva a szerzőben szempontként merül fel az elévülés kérdésköre is, amely az efféle kötetek gyakori problémája, és amely ellen a szövegek aktualizálása, újrajrása, esetleg gondos szerkesztése jelenthet megoldást. Szórszálhasogatásként hathat, de ennek jelzésként egy mondatot idéznék: „Finy Petra legújabb mesekönyvét lapozni olyan, mint amikor megpörgetünk egy földgömböt.” [54.] – olvashatjuk a 2013-ban megjelent *A fűszerkatoná* című kötet kapcsán. Nyilvánvalóan apróságról van szó, de jelzi, hogy egy folyóirat számban közölt vagy online (dátummal ellátott) recenzió és a kötetbeli megjelenés másfajta megközelítést és szöveggondozást kíván (éppen a szerző által szóba hozott elévülés miatt is).

Természetesen egy ilyen kiadvány remek lehetőség arra, hogy feltérképezzük, írja hogyan gondolkodik a gyerekirodalomról, és kapcsolódási pontokat találjunk a gyerekirodalom elméleti diskurzusához. A szerző kiemelten figyeli és kezeli a gyerekirodalom aktuális trendjeit és kérdéseit. Az előszó szerint külön figyelmet kíván fordítani a közösségi oldalakon, illetve blogokon zajló olvasói közösségteremtő kezdeményezésekre. Ez a szál azonban, a szövegek és értelmezések párbeszédbe hozásával együtt elsüllyedni látszik. Emellett bár a kötet összehasonlító elemzésekre is vállalkozik, ezt leginkább a szövegek elrendezésével valósítja meg, egymás mellett tárgyalja a köteteket, olykor utalva másik textusra, már elemzett műre. Talán pont emiatt is, láthatóan nagy hangsúlyt fektettek a tematikus blokkok kialakítására, hangsúlyozva az elrendezés képlékenységét, dinamikusságát is.

A kötet címadása azt sugallja, hogy a benne megjelenő fejezetek irodalmi művek elemzésével, értelmezésével foglalkoznak. És bár a szerző nem érinti a gyerekirodalom fogalmának definíciós problémáit, mégis érdekes szemlélet olvasható ki a kötet koncepciójából, tudniillik megkülönbözteti a gyerekkönyv és gyerekirodalom kategóriát (még ha olykor mintha szinonimaként is jelennének meg a fogalmak). Egy inkluzív gyerekirodalom-felfogás rajzolódik ki a *Gyermekirodalmi dzsípiesz* lapjain, amely szerint minden gyerekirodalom, amit a gyerekek olvasnak, de ezen belül lehetséges elkülöníteni a gyerekirodalom egy szűkebb, csak irodalmi szövegeket jelentő és egy azon kívül eső, minden egyebet tartalmazó gyerekkönyvkorpuszt (enciklopédia, szótár, útikalauz, ismeretterjesztő gyerekkönyv stb.).

Ha túllépünk a szűk szakmai közönséget érdeklő kérdéseken, akkor a kötet fontos aspektusát, vagyis a széles közönségnek szóló ismeretterjesztő jellegét kell kiemelni. Ehhez a célhoz járulhatott volna hozzá a szövegek eredeti megjelenési helyének közlése is (ahogyan például Révész Emese illusztrációról szóló könyve, a *Mentés másként* esetében megvalósult). Utóbbi azért is lényeges momentum lehetne, hiszen ilyen módon a megcélzott könyvtáros, szülő, pedagógus, érdeklődő számára adott

volna megbízható hivatkozási pontot az óhajtott rendszeres gyerekkönyvkritikához. Zólya Andrea Csilla szövegei például olyan lapok és webhelyek oldalain olvashatók, mint a *Bárka*, a *dunszt.sk*, a *Vörös Postakocsi*, a *Könyvmutatványosok*, az *Ambroozia* vagy az *IGYIC*. Fentebb már volt arról szó, hogy a kötet közleményei leginkább könyvismertetőnek, rövid tanulmányoknak, illetve recenziónak tekinthetők. Feltűnő emellett az is, hogy Zólya Andrea Csilla óvatosan bánik a bírálattal, és csupán akkor alkalmazza, amikor végképp szükségét látja. Természetesen ő sem fogad el minden írói megoldást, azonban úgy tűnik, hogy a kötetbe került szövegek már eleve egy olyan magánkánon alapján szerveződnek, amelynek előfeltétele, hogy a szerző számára ezen művek minden szempontból értéket képviseljenek, érdeklődésre tarthassanak számot, azaz pozitív megítélés alá kerüljenek.

A monográfia a következő fejezetekre tagolódik: *A teremtmények sokszínűsége*, *Útikalauzok gyerekeknek*, *Ismeretterjesztő könyvekről*, *Az iskolá[so]k viláágáról*, *A hétköznapiak [szuper]hőseiről*. A tematikus tömbök a fűlszöveg szerint összesen 69 címet dolgoznak fel, azonban egyes utalások nem kerültek beszámításba [pl. Mosonyi Alíz *Mesék Budapestről* című könyve], így ez a szám még magasabb is, tehát mindenképpen egy széles merítéssel van dolgunk Bartos Erikától Dániel Andrásón keresztül Kertész Erziig, Mészöly Ágnesig és Weber Anikóig, hogy csak néhány nevet említsék.

A kánon kérdéskörét érintve Zólya Andrea Csilla előszavában megjelenik a bestsellerek és az „igényes irodalom” szembeállítás is. Megjegyzi, hogy kívánatos lenne az olvasóvá nevelés folyamatában eljutni oda, hogy az „igényes irodalom utáni érdeklődés, illetve a művek komplex olvasásának képessége is kialakuljon és fennmaradjon” [7.]. Szűken vett egységes, komplex befogadói kerettel az eltérő műfajú és típusú könyvkorpusz miatt maga a kötet nem rendelkezik, ugyanakkor a szépirodalmi szövegek interpretációs stratégiáját megelőlegezi a bevezető: „Fontos lenne segíteni őket a művek és irányvonalak gazdagsága közötti tájékozódásban, és rávezetni őket a mai gyerekeket és felnőtteket megszólító, sokszor valójában az ő nyelvükön és róluk szóló, a kérdéseiknek, érzéseiknek vagy problémáiknak hangot adó alkotások értő, adott esetben kritikus olvasására.” [7.] Már itt kirajzolódik, hogy a szerző érdeklődéssel fordul a problémacentrikus, „problémaorientált” [legyen az socio vagy zöld] gyerekirodalom iránt, olvasatai pedig rendre az olvasói valóság és a szövegvilág összekapcsolásán keresztül a behelyezkedő olvasatok lehetőségét hangsúlyozzák. Természetesen mindez esztétikai érvekkel is megtámogatott, illetve a válogatás önmaga az „igényes irodalom” elhatárolását, szelekcióját feltételezi. Fontos, hogy maga a válogatás a kortársiság szempontja mellett természetesként kezeli a magyar irodalom egységét, amelyet a külföldi művekkel is kiegészít. Több tematikus blokkot is kimondottan az fog össze, hogy vagy „tükröt tart” a mai társadalom elé [*A teremtmények sokszínűsége*], vagy „az olvasó nemcsak a mai iskolások dilemmáival és problémáival szembesülhet, hanem partnerré válhat az azokra adható megoldások keresésében” [9.]. De ezt látjuk *A hétköznapiak [szuper]hőseiről* című fejezetben is: „E művek fontos tükröt tartanak a mai gyerekek, szülők és családok számára, miközben erőit is meríthet az olvasó a történeteikből.” [10.]

Zólya Andrea Csilla interpretációs stratégiájában jelentős szerepet kap magának az irodalom jelentőségének az igazolása, a hétköznapi életben való alkalmazhatóság. Ez utóbbi öngazolási pálya mintha a pedagógiai meghatározottságból fakadna: az

olvasó (gyerek) meggyőzése az irodalom tényleges értékeiről a ráismerésen keresztül, azt üzenve: lám, az irodalom is lehet jó valamire! Kétségtelen, hogy az irodalom egyebek mellett bővíti az ismereteket, az olvasás során a befogadó következtetéseket vonhat le a világról és önmagáról. Vagy megeshet, hogy csupán jól szórakozik. A gyerekirodalomban mindezek szintén megtörténhetnek. Amikor a szerző megjegyzi, hogy „Adamik Zsolt és Hanga Réka *Bibedombi szörnyhatározója* nagyszerű olvasmány: mókával, sok-sok multság közepette, játékosan mutatja be a bibedombi szörnyeket, s velük együtt tanít meg bennünket szembenézni a saját szörnyeinkkel is, hogy többet már ne kelljen félnünk semmitől” [15.], akkor nem is a tudományos közegnek szóló tanulmányt kell látnunk, hanem a szülőök, a pedagógus felé fordulás artikulációját. Annak misszióját, hogy eljussanak ezek a könyvek a gyerekolvasóhoz, hogy az érdeklődőket rávegye arra, hogy hogyan lehet konkrét szöveget párbeszédbe hozni a (gyerek) befogadóval.

Dunajcsik Mátyás *A szemüveges szirén* című kötetét elemezve Zólyá már az első bekezdésben summázatát adja a lehetséges olvasói tapasztalatoknak, miszerint a tárgyalt ifjúsági regény „segít teljesen más perspektívákból szemlélni a saját életünket, kapcsolatainkat, gyökereinket és az előttünk álló feladatokat” [26.]. Az irodalmi szöveg mint példatár vagy az önismeret terepének túlhangsúlyozása sem lenne kívánatos, de szerencsére a szerző nem elégszik meg a kötet érzékenyítő, illetve problémaorientált szöveggé váló olvasásával. Rövid tanulmánya [is] hordozza Zólyá Andrea Csilla olvasásmódjának jellemzőit, így a fentiekben túl érvényesít más értelmezői szempontrendszert is. A szöveg motívumhálójának felfejtése, az írói eljárások, a tropikus rendszer elemzése is részét képezi értelmezésének. Egyértelmű az is, hogy nem szeretne mindenáron ítéshz lenni, hiszen írásai alig tartalmaznak negatív értékítéletet, inkább a pozitívumokat domborítja ki. Ritka esetek egyike, amikor kritikát fogalmaz meg, például Tóth Krisztina *Felhőmesékjét* túlságosan bölcseledőnek tartja.

A kortárs magyar irodalomban felüdülés szembesülni a gyerekirodalmi hangokkal és szempontokkal, különösen izgalmas az is, hogy nemcsak a kifejezetten ifjúsági szövegeket, hanem egy fiatal szerző, jelesül Mán-Várhegyi Réka (*Boldogtalanság az Auróra-telepen*) könyvéről szóló írását is a kötetbe válogatja a szerző. Itt is látszik a gyerek (és ifjúsági) irodalom integratív jellege – ezt a szerző is több kritikában kiemeli (vagyis, hogy felnőtt és gyerekolvasó egyaránt kap valamit a gyerekszövegtől, talán ez lehet a minőség egyik ismérve). Ezzel ellensúlyozódik az is, hogy olykor mintha kissé elragadtatná magát a szerző: „A mese, mint világunk tükré, a lények és a történetek arcának sokféleségét mutatja meg, egy olyan tudást mozgósít és ment át az újra és újramesélés révén az időtlenségbe, amiből a múltbeli és jelenbeli valóságaink rejtett oldalai is lelepleződhetnek.” [135.]

A *Gyermekirodalmi dzsípiesz* a hordozó formátum problematikusága ellenére egy értékes vállalkozás, hiszen a rendszeres, [főleg] nagyközönségnek szóló gyerekkönyvkritikát igyekszik előmozdítani. A megfelelő hangoltság megtalálása persze korántsem egyszerű: közös nevezőre hozni a szakmaiságot, ehhez pedig olyan formát társítani, amellyel lehetséges megszólítani a befogadói célközönséget, sok buktatót jelentő folyamat. Az, hogy ez a kötet megszületett, jelzi, hogy vannak olyanok, akik mindettől nem riadnak vissza, munkájuk pedig számunkra is rengeteg tanulással szolgálhat. (Ábel)

HERÉDI KÁROLY